

“O‘TKAN KUNLAR” ROMANIDA MUHABBAT, MILLIY UYG‘ONISH VA IJTIMOYIY FOJIA TALQINI

Shokirova Dilnoza Foziljonovna

Navoiy davlat universiteti

Tillar fakulteti O‘zbek tili va

adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani atroflicha tahlil qilingan. Asardagi bosh qahramonlar — Otabek va Kumushning fojiali sevgisi, Turkiston xalqining milliy o‘zlikni anglash harakatlari hamda o‘sha davrdagi xonliklarning ichki nizolari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganilgan. Romandagi har bir qahramonning fe‘l-atvori, hayotiy yo‘li orqali butun bir millat taqdiri va tarixiy xatolari oddiy va tushunarli uslubda ochib berilgan.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется роман Абдуллы Кадыри «Минувшие дни». Трагическая любовь главных героев — Отабека и Кумуш, движения национального самосознания туркестанского народа и внутренние конфликты ханств того периода изучаются во взаимосвязи. Через характер и жизненный путь каждого героя в простой и понятной форме раскрываются судьба нации и исторические ошибки.

Abstract: This article analyzes Abdulla Qadiri's novel "Days Gone By" in detail. The tragic love of the main characters — Otabek and Kumush, the movements of national self-awareness of the Turkestan people, and the inner conflicts of the khanates of that period are studied in interconnection. Through the character and life path of each hero, the fate of the nation and historical mistakes are revealed in a simple and understandable form.

Kalit so‘zlar: Tarixiy roman, chin muhabbat, milliy uyg‘onish, ijtimoiy fojea, Otabek va Kumush, xonliklar urushi, feodal muhit, millat taqdiri.

Keywords: Historical novel, true love, national awakening, social tragedy, Otabek and Kumush, war of the khanates, feudal environment, fate of the nation.

Ключевые слова: Исторический роман, истинная любовь, национальное возрождение, социальная трагедия, Отабек и Кумуш, война ханств, феодальная среда, судьба нации.

Kirish:

Asarning mazmun-mohiyati

Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani o‘zbek adabiyotidagi eng buyuk asarlardan biridir. Muallif bu asarni shunchaki qiziqarli bir sevgi qissasi bo‘lsin deb yozmagan. U xalqimizning o‘tmishdagi hayotini, xatolarini ko‘rsatish va bu xatolardan xulosa chiqarishimizni istagan. Yozuvchi asarning boshida yangi davrga qadam qo‘yganimizni va adabiyotda ham yangi yo‘nalish ochish kerakligini aytib o‘tadi.

Romanda uchta katta yo‘nalish bor: Otabek va Kumushning go‘zal, ammo g‘amgin sevgisi; millatni ma‘rifatli qilish, dunyo xalqlari qatoriga qo‘shish orzusi hamda xonliklarning bir-biri bilan urushishi oqibatida kelib chiqqan katta fojia. Maqolada mana shu uchta yo‘nalishni oddiy va aniq misollar yordamida ko‘rib chiqamiz.

Otabek va Kumush muhabbati — sof tuyg‘ular ramzidir. Romandagi sevgi chizig‘i juda chiroyli va ta’sirli tasvirlangan. Otabek Toshkentlik boyning o‘g‘li bo‘lib, savdo ishlari bilan Marg‘ilonga keladi. U yerda tasodifan akromiy ulamolardan bo‘lgan Qutidorning qizi Kumushni ko‘rib qoladi. Bu sevgi Otabekning butun hayotini o‘zgartirib yuboradi. U o‘zini tamomila yo‘qotib qo‘yadi, kechalari uxlay olmay, faqat o‘sha go‘zal qizni o‘ylaydi. Muallif Otabekning ichki kechinmalarini, uning tushida ham faqat sevgilisini ko‘rib iztirob chekishini juda hayotiy qilib ko‘rsatgan. Buni uning sodiq xizmatkori Hasanali tunda kuzatgan mana bu sahna orqali bilishimiz mumkin:

“Oradan yana bir necha daqiqa fursat o‘tib, Hasanali tamom tinchlandi, ham turib ketmakchi bo‘ldi va shu holatda ichkaridan uyqusirash eshitdi: — «Qora ko‘zlari, kamon qoshlari...» — A-a-a, — dedi Hasanali va qaytadan qulog‘ini tirqishg‘a olib bordi. Endi uning butun borlig‘i quloq bo‘lib aylangan, o‘zini unutib barcha diqqati hujra ichiga oqg‘an edi. O‘rtadan ko‘b fursat o‘tmadi, boyag‘i uyqusirash yana takrorlandi: — «Oy kabi yuzlar, kulib boqishlar, cho‘chib qochishlar... Uff». Hasanali uchun birinchida onglashilmay qolg‘an ma’nolar bu keyingi gap bilan yeshildi. Hasanali endigi o‘lturishni ortiqcha topib o‘rnidan turdi, hujrasiga kirar ekan, boshini chayqab o‘zicha so‘zlandi: — Bek oshiq!”

Ushbu parchadan ko‘rinib turibdiki, Otabekning sevgisi shunchaki o‘tkinchi havas emas.

U hatto uxlab yotganida ham Kumushning qora ko‘zlari, kamon qoshlari va kulib boqishlarini o‘ylab, "uff" tortib siqiladi. Bu holat yosh yigitning qalbi naqadar toza va samimiy tuyg‘ular bilan to‘lganini yaqqol ko‘rsatib beradi. Vaqt o‘tib, Otabek va Kumush baxtli oila qurishadi, lekin ularning baxti uzoqqa cho‘zilmaydi. Otabekning ota-onasi, ayniqsa onasi O‘zbekoyim, Toshkentda o‘zlariga munosib, o‘zlarining urug‘idan bo‘lgan boshqa bir qizga — Zaynabga o‘g‘lini majburlab uylantiradi. O‘sha davr qoidalariga ko‘ra, yoshlarning fikri, yurak amri so‘ralmagan, hamma narsani ota-onalar belgilagan.

Bu majburiy nikoh tufayli oilaga sovuqchilik tushadi. Zaynab ham yomon qiz emas edi, lekin u Otabekning ko‘nglini ovlay olmaydi, chunki Otabekning yuragida faqat Kumush bor edi. Oxir-oqibat, bu hayot barchani fojiaga boshlaydi. Kundoshlik balosi ortidan kelgan hasad va adovat butun bir oilani barbod qiladi.

Milliy uyg‘onish va yurt qayg‘usi.

Otabek faqatgina oshiq yigit emas, u juda aqlli, dunyo ko‘rgan va yurti tinchligini o‘ylaydigan inson. U o‘z savdo ishlari bilan Rossiyaning Shamay (Semipalatinsk) shahrigacha borib, u yerdagi odamlarning yashash tarzini, qonun-qoidalarini va tartib-intizomini ko‘radi. O‘z yurtiga qaytganidan keyin esa

Turkistondagi qoloqlikni, adolatsizlikni ko‘rib yuragi og‘riydi. U o‘z suhbatlarida xalqimiz ham rivojlanishi, o‘z haq-huquqini tanishi kerakligini, buning uchun esa savdo-sotiqni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish, yangicha tartiblar o‘rnatish lozimligini aytadi. Otabek o‘sha davrdagi ilg‘or fikrli yoshlar — jadidlarning timsolidir. U mamlakatni zulm va jaholat botqog‘idan olib chiqishni orzu qiladi.

Yusufbek hojining urinishlari va ojizligi

Otabekning otasi Yusufbek hoji ham xalq orasida katta hurmatga ega, davlat ishlarini yaxshi tushunadigan fozil inson. U Qo‘qon xonligi saroyida katta ta‘sirga ega bo‘lib, doimo adolat tarafdori bo‘ladi. U xonlarning va amaldorlarning xalqqa qilayotgan zulmini to‘xtatishga, yurtda tinchlik o‘rnatishga harakat qiladi. Biroq Yusufbek hojining bir o‘zi butun boshli chirigan tizimga qarshi hech narsa qila olmaydi. Saroydagi mansabparast, mol-dunyo ketidan quvgan amaldorlar uning yaxshi takliflarini inkor qilishadi. Yusufbek hojining fojiasi shundaki, u hamma narsani ko‘rib, tushunib tursa ham, vaziyatni o‘zgartirishga kuchi yetmaydi.

Ijtimoiy fojia va xonliklarning parokandaligi

Asarda voqealar sodir bo‘layotgan davrda (XIX asr o‘rtalarida) yurtimizda mutloq tartibsizlik hukm surar edi. Qo‘qon xonligida taxt uchun, amallari uchun doimiy urushlar bo‘lgan. Xalq orasida qipchoqlar va mahalliy aholi (qora choponlar) urushi kelib chiqadi. Bu urushlarda minglab begunoh odamlar halok bo‘ladi, bolalar yetim qoladi.

Yozuvchi bu voqealarni juda katta qayg‘u bilan tasvirlagan. Millatning boshida turgan rahbarlarning faqat o‘z hamyonini va mansabini o‘ylashi mamlakatni parchalab yuboradi. Odamlar o‘rtasida ittifoq, birdamlik qolmaydi. Hamma bir-biriga dushman ko‘zi bilan qaray boshlaydi. Bu tarqoqlik esa, oxir-oqibat, yurtimizni rus qo‘shinlari tomonidan osonlikcha bosib olinishiga zamin yaratadi.

Asarning oxirida Kumush Toshkentga keladi. Hamma narsa yaxshi bo‘lib ketayotgandek tuyulgan bir paytda, hasad olovida yongan Zaynab Kumushning ovqatiga zahar qo‘shib beradi, ya‘ni hasad tuyg‘usi unga tinchlik bermagan edi.

Kumush og‘ir azoblar bilan vafot etadi. Bu voqea asardagi eng ta‘sirli va g‘amgin sahnadir.

Kumushning o‘limi shunchaki bir ayolning hayotdan ko‘z yumishi emas. Bu — butun Turkistonning go‘zalligi, pokligi va baxti jaholat hamda ko‘rlik tufayli nobud bo‘lganining ramziy ifodasidir. Kumushidan ayrilgan Otabek uchun endi hayotning hech qanday qizig‘i qolmaydi. U uydan chiqib ketadi va vatanini himoya qilish yo‘lidagi janglarda (Shahrisabz mudofaasida) qahramonlarcha halok bo‘ladi. Yoshlarning fojiali taqdiri orqali Qodiriy adolatsiz va ilmsiz jamiyatda hech kim baxtli bo‘la olmasligini ko‘rsatib beradi.

Xulosa

Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani har bir o‘zbek farzandi o‘qishi va undan xulosa chiqarishi kerak bo‘lgan ulug‘ asardir. Undagi Otabek va Kumush sevgisi bizga sadoqatni, sof tuyg‘ularni o‘rgatadi. Qahramonlarning achinarli taqdiri va xonliklarning qulashi esa millat o‘rtasida birlik, ilm-fan va adolat bo‘lmasa, davlat ham, odamlarning baxti ham yo‘q bo‘lib ketishidan ogohlantiradi. Shuning uchun ham bu roman oradan yuz yillar o‘tsa ham o‘z qadrini yo‘qotmaydi va doimo sevib o‘qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qodiriy Abdulla. O‘tkan kunlar (Roman). – Toshkent: Sharq, 2014. – 360 b.
2. Qo‘shjonov Matyoqub. Qodiriy pafosi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1989. – 240 b.
3. Karimov Naim. Abdulla Qodiriy (Hayoti va ijodiy faoliyati). – Toshkent: Ma‘naviyat, 2003. – 180 b.
4. Normatov Umarali. Qodiriy bog‘i. – Toshkent: O‘zbekiston, 2012. – 215 b.
5. Sharafiddinov Ozod. Ijodkorning baxti va fojiasi. – Toshkent: Kitob dunyosi, 2008. – 145 b.